

Vladimír Škutina
Český šlechtic
František Schwarzenberg

ČESKÝ ŠLECHTIC
František
SCHWARZENBERG

© Vladimír Škutina, 1990
Dědice Vladimíra Škutiny zastupuje agentura DILIA
Cover © ČTK (foto), 2011

ISBN 978-80-7407-093-8

ČESKÝ ŠLECHTIC
František
SCHWARZENBERG

Vladimír Škutina

OBSAH

Havran	9
Unzmarkt	12
Začátek životaběhu	13
Život na Orlíku	16
Přátelství s odstupem	21
Povolání: orlický Schwarzenberg	22
Jakým jazykem u nás mluvila šlechta	23
Malý princ průvodcem po Orlíku	24
Císař Karel střílí z terasy Orlíku	33
Plastická mapa slavkovského bojiště	34
Pradědeček Karel III. Schwarzenberg	35
Sousedé	36
Matinka a báseň Adolfa Heyduka na smrt otce	37
Bratr Karel (<i>Adolf F. J. Karlovský</i>)	39
O vltavském údolí	44
Tyrolský dům	47
Dlouhá zima na Orlíku	48
Rodinná hrobka	50
Jak se cestovalo	50
Správce zámku	51
Gubernatorium	54
Nákle a jak se carovi honem udělaly vodopády	55
Poštovský panáček	57
Čimelice	58
Jak poznal osobně babičku Boženy Němcové	59
Božena Němcová	60
Starý Přáda	64
Vlívá se Labe do Vltavy nebo naopak?	66
Lobkowiczové a Schwarzenbergové	68
Potomci	69

Kinští	69
Prapraprababička Kinská	71
Když je škola doma	71
Procházky Prahou – či spíše pražskými paláci	72
Vojna	76
Plesy	77
Roztržitý pradědeček	78
Nalžovice	79
Proč byl v Praze postaven Husův pomník	81
Nejpyšnější prastrýc	82
Gymnasta přednáší o sově pustovce	83
Potomek Jiříka Poděbradského	85
Rytířem Maltézského řádu	85
Co byl a hlavně kdo byl lancknecht	88
Nebožtík u ledu	88
Přehlídka v plavkách	90
Okouzlení Itálií	91
Nezasloužené dědictví	92
Svatováclavské milénium	94
Jak se František Schwarzenberg stal diplomatem	96
V Zákulisí neboli Zákristií Vatikánu	98
Obavy Vatikánu o Československo	104
Černá a bílá společnost v Římě	105
Řád Bílého lva	106
Šéfem protokolu Celostátního sjezdu katolíků	106
Mělnické perníky pro kardinála-legáta	108
Snídaně, kterou nikdo neviděl	109
Hlinka v Praze	110
Únos kardinála	111
Dva Schwarzenbergové současně jako diplomaté v Římě	113
Metternichové v Čechách	114
Císařův poplach, když potkal ráno galakočár	116
Pes Procházka	118

Velechrám	118
TGM na Orlicku a u sv. Víta	121
Kupé – plné muzikantů	122
Kde nikdy nezmlkne zpěv: Slovácko	124
Slovácko jako část Slovenského státu?	126
Historie profesora Josefa Pekaře	127
Bouře roku 1848 a smrt kněžny Windischgrätzové	130
Schwarzenbergové třikrát zachránili Habsburky	131
Dozvuky války prusko-rakouské roku 1866	131
Tak nám zabili Ferdinanda	132
Císař versus následník	135
V žádné politické straně	138
Sovětský a nacistický pavilon v Paříži	140
Věrnost dynastii a boj s vládou	141
Co doopravdy bylo Národní souručenství	141
Lhát, rozelhat se a tvořivá paměť	142
Jízda na koni a myslivost jako součást stavovského bytí	143
Odchod ze státních služeb v roce 1940	144
Protektorátní vláda vstává na pokyn českého prince	145
Státoprávní a ústavověrná česká šlechta	145
Josef Jungmann	148
Jak se dr. Emil Hácha stal prezidentem	149
Jak to bylo s vládním vojskem	150
Legenda	151
Pražské povstání	154
Uznání samostatného Rakouska v roce 1945	171
Strach	172
Jak zabrali Rudolfínům	174
Jak se lze zmýlit (v komunistech!)	174
Smrt generála Klecandy na Hradčanech	177
Odsun Němců	179
Diplomatické posláni ve Vatikánu	181
S Janem Masarykem	182

Americká anabáze:

Život českého šlechtice v americkém exilu	188
Mr. Free Czechoslovakia	189
Nedelegovaným vyslancem svobodného Československa ve Spojených státech	190
Aspen	192
Spoluzakladatelem časopisu „Hlas národa“	192
V zastoupení kardinála Berana	193
Ruská emigrace v Americe a Tolstoj Foundation	193
Spor s Kissingerem	194
Náhradní dědeček Max Lobkowicz	195
700 lipicánů generála Ferjenčíka	195
Cena přátelství	196
Trvání či netrvání	197
František Schwarzenberg mezi námi (<i>Vlasta Vrázová</i>)	199
Pobyt a působení ve Spojených státech (<i>Václav Hesoun</i>)	204
Dějiny rodu Schwarzenbergů (<i>Josef Anderle</i>)	209

Články, studie a přednášky prof. dr. Fr. Schwarzenberga:

Úryvek z promoční řeči	216
Čím byla v mých očích Bílá hora	218
František Palacký a česká politika 19. století	223
Masaryk a naše státnost	247
Hácha – Beneš	262
Prohlášení příslušníků historické šlechty prezidentu Benešovi v září 1938	276
Prohlášení příslušníků historické šlechty prezidentu Háchovi v září 1939	277
Závěť	280

Česká šlechta v exilu, která i v exilu zůstala česká	281
--	-----

Havran

Stál na zápraží a pokuřoval dýmku. Měl šedomodrý myslivecký oblek, jaký nosívali orličtí schwarzenberští lesáci, pečlivě naleštěné polobotky a k tomu nepatřičný klobouček. Uprostřed masivních veřejí vypadal jako z nějakého dávného obrazu.

Smrákalo se. Po dni plném spíš apríle než srpnového léta. Krátce posekaný trávník vydechoval odpolední déšť a dole na řece Mur mohutný splav zpíval ódu na radost. Měl rád, když splav zpíval na radost. Někdy – to v časech, kdy dlouho nepršelo – přestával i splav zpívat o radosti a místo toho přinášel odshora zkazky ztraceného mládí. Tam nahoře proti proudu leželo město Murau s hradem a hrobkou, kde od komunistického puče roku 1948 odpočívají svůj věčný sen všichni Schwarzenbergové. Usmál se. Vzpomněl si, jak mu cynický příbuzný říkal, že se sem, do štýrského Unzmarktu, na stará kolena přestěhoval stejně jen proto, aby to měl blízko do hrobu.

Černý havran, který seděl na staré meruňce, přelétl na bližší břízu. A zas – stejně jako na staré meruňce, i na bříze se posadil tak, že upřeně sledoval obláčky fajfkového dýmu.

Chvíli se hypnotizovali pohledy – černý havran a muž ve veřejích. Havran na bříze zřejmě netušil, že není jediným havranem v bývalé fořtovně. Zpředu nad vchodem byl štukatérský erb rodu – a v jeho levém dolním poli havran vyškrabuje oko Turkovi. Muž v kamizole však myslel na zcela jiného havrana. Dávno, dávno tomu, kdy ještě na Orlíku měli starého havrana, který patřil k obyvatelům zámku. Byl to potouchlý havran, který kloval do ocasu pyšné pávy. A taky zvonil. Nad vchodem visel zvon, na nějž se zvonilo vždycky, když vjížděl někdo z hostů. Potouchlý havran se naučil sedat na šňůru od zvonce a rád zvonil. Samozřejmě že vždycky v nejnevhodnější chvíli.

Díval se na havrana na bříze a musel myslet na toho orlického havrana. Najednou mu připadalo, že to snad je tentýž havran a že sem přiletěl, aby zazvonil...

„Františku,“ ozvalo se seshora, „pojď už nahoru. Je chladno.“

Františku, opakoval si v duchu s Fráňou Šrámkem, Františku, pastevče koní... Kdybych byl pastevcem koní!

Havran tam stále seděl a upřeně se díval. Vypadal, že přinesl nějaké poselství. Nemohlo být pochyby. Černý havran přiletěl s posláním.

„Už jdu,“ zavolal nahoru a uhasil dýmku.

Havran se nahýbal. Seděl, díval se a tvořil pendant k havranu z rodového erbů.

Vešel do vysoké chodby s klenutým stropem, pověsil nepatřičný klobouček na věšák za dveřmi, došel ke čtyřem schodům, které vedly k hlavním dveřím a na Korutanskou ulici, zastavil se, jako by váhal, jestli nemá ještě vyjít ven, ale pak se otočil a stoupal po masivních dřevěných schodech nahoru. Schody měly tu výhodu, že kdyby chtěl někdo nepovolaný vystoupit do prvního patra, vrzání schodů by ho prozradilo.

Z kuchyně už voněl čaj a čerstvé housky. Čaj – earl grey – dostal rozředěný horkou vodou, zatím co jeho žena Amálie pila čaj silný a vodou nepančovaný. Zato křupavé housky s máslem a medem jedl jen on. Žena předstírala dietu. Rozkrojil housku, namazal máslem a lžičkou nakapal med. Byl lesní. Od včelaře z Schrattenbergu, kde stával renesanční zámek, který za první světové války lehl popelem. Tam si pro něj František jezdil a náhodou dostal vždycky nějakou rozkošnou historku.

Ten, co v pozdním odpoledni odjel nazpět do Curychu, města, jehož byli všichni Schwarzenbergové automaticky občany, měl spoustu úplně zbytečných otázek. Mezi jinými taky, jestli je lepší tenhle med nebo ten, co mívali s bratrem Karlem na Orlíku. Na Orlíku mívali med, který voněl po lípě. Prapodivné starosti... Jak vlastně chutnal med na Orlíku? Už si jeho chuť nedovedl vybatvit. Ten, co odjel v pozdním odpoledni do Curychu, do města, které má stejné barvy jako Schwarzenbergové – bílou a modrou –, do města, kde Schwarzenbergové mají domovské právo na

základě spojenecké smlouvy z roku 1478 mezi Curychem a lantkrabími z Kleggau (dnes území částečně patřící Bádensku a částečně Švýcarsku), jejichž dědici se Schwarzenbergové stali a jejichž erb je v levém poli srdečního štítu velkého znaku knížat ze Schwarzenbergu (hned naproti havranu, který klove Turka, což zas dostal maršál Adolf ze Schwarzenbergu, když roku 1599 porazil u Raabu Turky – proto havran = der Rabe a hlava Turka), tedy ten, co odjel v pozdním odpolední do Curychu, vyvolal ve Františkovi celý zástup dávno zapadlých otázek a vzpomínek.

Vstal a šel k oknu, aby se podíval, jestli tam černý havran pořád ještě sedí na bříze. Seděl.

Ne, med vonící po lípě mívali v Čimelicích. Na Orlíku měl med vůni luk, blatouchů a kopretin...

Nalil si ještě jeden šálek čaje.

„Rozřeď si to vodou, tatínku,“ řekla jeho žena a František se usmál. Kdy vlastně mu říká Františku a kdy tatínku? Musí si na to dát pozor. Po 43 letech manželství ho vlastně poprvé napadlo, že v tom musí být nějaké pravidlo, kdy mu jeho žena říká Františku a kdy tatínku...

Přeskakoval myšlenkami z desetiletí do desetiletí, ze staletí dávno patřícího na rozhraní do středověku a novověku do časů nedávno minulých. Z Orlíku do Nalžovic, z Čimelic do Prahy a pak zas do Frýdlantu (neboť matka byla Clam-Gallasová) a odtud do Chlumce (neboť nevlastní otec byl Kinský). A znovu do Prahy, do Vatikánu (kde byl prvním poválečným zástupcem československé vlády). A poté oněch 40 let exilu, které ho dovedly ze Spojených států až sem, do rakouského Unzmarktu, kde pár kilometrů proti proudu řeky Mur je emigrantská hrobka rodu Schwarzenbergů.

Odložil nakousnutou housku s máslem a medem na talířek, utřel si prsty do ubrousku, vstal a znovu přistoupil k oknu.

„Prosím tě, koho pořád vyhlížíš?“ zeptala se žena, která neměla ráda, když se vstávalo od jídla, než se dojedlo.

„Havrana,“ řekl. „Ještě tam čeká.“

A dole hučel splav a Františku Schwarzenbergovi znovu zazněl v hlavě Fráňa Šrámek: „Ty řeko pod oknem mým, přinášej mi sem zkazky mládí mého. Ty noci měsíčná, opoj mě svým kouzlem ještě jednou – jen ještě jednou. Naposled.“

Nad zříceninami Frauenburgu se objevil měsíc. Byl úplněk a měsíc vycházel ještě za soumraku. Měsíc nad řekou. Byla to však jiná řeka. Ale měsíc byl stále týž – tentýž měsíc, který vycházel nad soutokem Otavy s Vltavou. Tentýž měsíc jako tenkrát před pětasedmdesáti léty nad Orlíkem...

Unzmarkt

Unzmarkt je spíš vesnice než městečko. V turistických prospektech Štýrska je Unzmarkt označen jako letovisko. Což nejspíš charakterizuje toto malebné místo na řece Mur v horním Murtalu. U protějších zřícenin Frauenburgu se vypíná románsko-gotický kostel, kde je pochován poslední německý minnesänger Ulrich von Lichtenstein (1220–1276). Ale také tam našel poslední odpočinek Ervín hrabě Schönborn, jehož Pražané ještě znají coby prodavače antikvárních knih v Karlově ulici (jak o něm rozkošně píše Jindřiška Smetanová v knížce „Na růžích ustláno“), který tu 20. listopadu 1984 ve svém 86. roce života zemřel.

Unzmarktem projíždí železniční trať Vídeň – Villach a pak dál do Itálie, a je to rychlíková zastávka. Mezi Unzmarktem a okolním městem Murau vede úzkokolejná dráha. Silnice 17 nyní Unzmarkt těsně objíždí, takže hlavní (a také jediná) třída a náměstíčko jsou ušetřeny hustého automobilového provozu.

Pár kroků od středu městečka-městyse-vesnice je mohutné jednopatrové stavení s masivními zdmi, vypadající jako panské sídlo. Je to bývalá lesní správa Schwarzenberského panství.

„Ještě z dob,“ vypráví František Schwarzenberg, „kdy lesní

správa bývala za každým třetím smrčkem. Pak řekli, že stačí za každým pátým smrčkem a tuhle lesní správu zrušili.“

Dnes to patří Františkově neteři Alžbětě von Pezold, rozené Schwarzenbergové. Jediné dceři posledního Schwarzenberga z hlubocké větve, Jindřicha, který adoptoval Františkova synovce, Karla Schwarzenberga, a tím došlo opět k spojení obou větví: hlubocko-krumlovské a orlické. Jindřich Schwarzenberg nechal své dceři Alžbětě zámeček Gusterheim nedaleko od Unzmarktu a několik revírů a všechno řídí z Gusterheimu. Fořtovna v Unzmarktu, vypadající jako panské sídlo, zůstala prázdná. A tak, když se František Schwarzenberg chystal na americké universitě do penze, nabídla mu neteř Alžběta, jestli by nechtěli bydlet v Unzmarktu.

Nad vchodem z ulice je schwarzenberský erb. Jako konečně na celé řadě sousedních domů. Ale tímto vchodem se skoro nevchází. Ulice byla totiž před vyasfaltováním zvednuta, takže těsně kolem vchodu a dolních oken mohou jezdit auta. Schwarzenbergovi vycházejí vraty na dvůr zarostlý trávnickem a odtamtud zápražím a schůdky do domu.

Erb nad původním vchodem není jediný schwarzenberský erb v domě. V prvním poschodí, hned nad schodištěm, jsou dvě sociální zařízení, jak se odborně říká místnůstkám, kam nejen císař pán, ale i potomci staré české šlechty chodí pěšky. Na dveřích pravé komůrky visí erb Schwarzenbergů a na dveřích levé komůrky erb Lobkowiczů.

Což svědčí o obrovském smyslu pro humor nositelů obou slavných jmen.

Začátek životaběhu

„Narodil jsem se na pondělí velikonoční dne 24. března 1913 v Praze v Rohanském paláci v Karmelitské ulici na Malé Straně. Křtěn jsem byl doma – ale úvod jsem měl hned naproti Rohanskému

paláci u Panny Marie Vítězné. Při té příležitosti sundali zázračnou sošku Pražského Jezulátka Bambino di Praga (kterou do Čech přivezla roku 1628 má prabába Polyxéna z Lobkovicz, po matce Pernštejnová, a darovala ji karmelitánům). Takže jsem dotýkané dítě.

Vyrůstal jsem na Orlíku, v Čimelicích a v Praze, kde jsme až do konce první války bydlívali v Clam-Gallasově paláci na Starém Městě. V ‚piano nobile‘. Vždycky v zimě. Clam-Gallasův palác byl původně určen matce jako část dědictví po jejím otci, mém dědečkovi Clam-Gallasovi. Nějaký čas jsme každoročně trávívali v Tochovicích u našeho prastrýce Bedřicha, kde nás teta Christina nezřízeně hýčkala. (Strýc Bedřich byl naším spoluporučníkem.) Když jsme stonali a nesměli ven, tak nám teta objednala odkudsi z Turnovska bednu písku a my jsme hledali české granáty. Na jaře jsme bývali tři čtyři týdny v Kostelci nad Orlicí u Kinských. František Kinský byl sice bratrem mé babičky, ale pro věkový rozdíl kosteleckých sourozenců byly jeho děti v našem věku... ačkoli byli bratřenci mého otce. Na Kostelec vzpomínám s velkou láskou, protože jsem tam byl konečně ve skupině dětí svého věku. Bratr Karel byl již od dětství ‚starým člověkem‘ – vědec a historik ve svých zájmech. Tak vlastně jen Žofinka, Bedřich-Karel, Alfy, Josef a František-Antonín byli jedině mladí v okruhu mých známých.

Někdy jsme jezdívali k dědečkovi a babičce Clam-Gallas do Frýdlantu či Grafensteinu, a to ovšem byl úplný ráj.

Když se naše matka znovu provdala (7. června 1921) za Zdenko Radslava hraběte Kinského, tak jsme žili jako cikáni; každou chvíli jinde. Naše matka nás nikdy nikde nechtěla nechat samotné jen s gubernátorem, a tak jsme furt vandrovali.

Obora u Chlumce nad Cidlinou, to byl vskutku koňský ráj. Když pak otčím Zdenko Radslav Kinský zdědil po svém bratrovi Chlumec, tak jsme také jezdili do zámku Karlova Koruna.

Pak také do Žďáru – to bylo dědictví mé matky po Dietrichsteinch a Clam-Gallasech.

Když mi po maturitě v roce 1931 zakoupili Nalžovice, jezdil jsem hlavně tam. Nalžovice mi připadaly jako Havranice u J. M. Plojgara. To už jsme málo jezdili do Tochovic a do Kostelce. Leda na návštěvu.

V Rohanském paláci jsem se narodil proto, že to měl otec blízko do úřadu místodržitelství. Rohanové se po Francouzské revoluci rozštěpili – jedna větev zůstala ve Francii a druhá přišla do Čech. Ale přinesla si velké bohatství. Postavili si palác v Karmelitské a Sychrov u Turnova. My s nimi nebyli přímo příbuzní. Ale na severu Čech blízcí sousedé a přátelé Clam-Gallasů. Starý Rohan, řečený Arcirohan, byl velice blízký přítel mého prapradědečka – jezdíval na Orlík a pak docházelo k všelijakým sňatkům – vlastně to všechno byla jedna velká rodina. A protože ještě nebylo přestavěno první patro Clam-Gallasova paláce, bydleli naši v Rohanském paláci.

Palác patřil mému dědečkovi Clam-Gallasovi, který měl sedm dcer a žádného syna. Matka se vdávala první – a za někoho do Čech. Ostatní dcery se pak provdaly až později. Dědeček si proto představoval, že při dělení majetku zůstane pražský palác mé matce. Z toho důvodu se v 1. poschodí zařizovalo bydlení pro naši rodinu. A tam jsme v zimě přebývali. Kromě toho ke Clam-Gallasově paláci patřil i rohový dům naproti v Husově ulici – roh Karlovy.“ František ukázal na obrázek na stěně svého pokoje v Unzmarktu. „Po Valdštejnově zavraždění v Chebu dostal po Kinských tento palác Gallas – po Valdštejnovi Frýdlant. Když to chtěl Jan Václav Gallas přestavět do barokní formy, chtěl mít odstup a začal vykupovat okolní domy. Taky ten rohový. Jenže pak mu prý řekli, že když to zbourá, bude muset na věky platit městu zastavovací poplatek. Tak to nechal a jen v 2. poschodí ukousl kus domu, aby mu to neclonilo ve výhledu z jeho pracovny. To udělal můj praděd Clam-Gallas, ten generál, co byl vždycky bit. Takže dole románské základy, nahoře ukousnutý kus 2. poschodí. Tam jsme pak po válce s matkou taky bydlívali. Matka tam

bydlívala ještě s druhým manželem Kinským a potom jsem tam bydlel já – jako student a po svatbě s Amálií až do konce.“

František má na památku ještě klíč od tohoto domu z roku 1948, když naposledy opouštěli Prahu. Klíč visí pod obrázkem paláce v Unzmarktu.

„Pořád jsme se někam stěhovali. V Chlumci jsem měl stále rajtky, protože tam se nejvíc jezdilo na koni. Kinští byli koňáři. Na Orlíku jsem měl loveckou uniformu – tak řečený schwarzenberský modrák. Schwarzenberská uniforma je hnědá se zelenými výložkami. Všechny lesácké školy to pak nosily – písecká třeba je nejznámější. To je schwarzenberská lesácká uniforma. My na Orlíku sekundogenitura měla tmavomodrou. Říkalo se jí modrák. A můj famulus Cajthaml, předobraz Švejka, se vždycky ptával, jestli si chci vzít hnědý modrák nebo modrý modrák. Pro něho myslivecká uniforma byl modrák.

Ale doma – doma jsem se cítil na Orlíku. Byl jsem orlický Schwarzenberg. A potom ten krátký čas v Nalžovicích. A samozřejmě v Praze.“

Život na Orlíku

Třebaže tatínka Karla V. ze Schwarzenbergu poznal už vlastně jen v rodinné orlické hrobce (zemřel hned na počátku světové války v září 1914 za válečného tažení ve věku 28 let, tedy když bylo malému Františkovi jeden a půl roku), své nejšťastnější dětské dny prožíval na Orlíku. Společně s bratrem Karlem, starším o necelé dva roky.

Praděd Karel III. Schwarzenberg dal z terasy postavit schůdky, aby děti nemusely kolem pruských stráží u hlavní brány v roce 1866. Probíhačka po terase byla nejmilejší zábavou obou bratří. Na terase stála děla, která tam přitáhl maršál z ruského tažení při napoleonských válkách. A tak po dělech lezli, vozili se po nich a měli celou obrovskou terasu jen a jen pro sebe.

Samozřejmě že měli guvernantky – ta první, ještě za války, byla osoba radostná, a tak i jejich dětský pokoj byl radostný. Na počátku byla ještě zdravotní sestra. František se dobře pamatuje jen na její abnormální tloušťku. Zásuvky zavírala mohutným pohybem břicha. Další guvernantka byla sice hodná, ale nebylo s ní legrace ani za mák. Nebyla to totiž guvernantka k dětem v pravém slova smyslu. Měla to být společnice matky, protože se podle tehdejších představ nehodilo, aby vdova byla sama bez společnice. Tahle guvernantka měla Karla a Františka učit anglicky, francouzsky a klavír. Přijela právě na 28. října 1918. Byla z Rakouska, odchovaná v klášteře jeptiškami.

Po ní pak přišli různí domácí učitelé, z nichž páter Suda, vychovatel, zasluhuje samostatnou kapitolu – kapitolu o ryzím češtví.

Život na zámku byl mnohem prostší, než se to v legendách o životě na zámcích traduje.

Vstávalo se v 7 hodin, v půl osmé byla snídaneň a od 8 hodin začalo učení. Bratři až do maturity na Akademickém gymnasiu školu nenavštěvovali. Měli domácí učitele a do školy jezdili jen skládat zkoušky.

Tahle praxe pak zvláště Františkovi na právech velice pomohla k úspěšnému studiu, protože nebyl zvyklý biflovat se látku z hodiny na hodinu, ale musel být připraven na celý semestr.

Leč zpět k dětským letům na Orlíku. Co snídali malí princové? K snídani mívali mléko nebo kakao a chleba s máslem. Vánočka byla jen v neděli...

Na Orlíku byl báječný kuchař. Jmenoval se Möller. Toho si přivezl na zámek ještě Františkův dědeček Karel IV. ze Schwarzenberga, vyhlášený labužník a gourmet. A když byly hony nebo k jiné sešlosti se sjeli hosté, dokázal udělat zázraky. Jenže jako každý vyhlášený kuchař byl na své kuchařské umění ješitný. A ovdovělá kněžna nedokázala říct, když jí někdy něco nechutnalo, a tak raději nekritizovala jídlo vůbec a na dotaz, má-li nějaké speciální přání, vždycky odpovídala, že něco jednoduchého a obyčejného. A tak,

když na Orlíku pobývala sama se svými synky – a to bylo po většinu času –, kuchaře nebavilo podstrojovat něco zvláštního a na stůl přicházela nejobyčejnější jídla z venkovského jídelníčku.

Jen jednou jedinkrát upozornila kněžna kuchaře Möllera, že mléko ze dvora je krapet sražené – čehož si kuchař nevšiml. Byv tedy upozorněn na tento nedostatek, leknutím omdlel. Od té doby se kněžna zdržela jakékoli kritiky jídla – i pochval. A bez pochval přestává být kuchař kuchařem.

Na rozdíl od jiných rodin nebyl na Orlíku nikdy žádný pravidelný jídelníček. Jen v pátek byly vždycky ryby – a to obyčejně kapři. František se jich jako kluk přejedl, a proto když nemusí, kapra nejí. Ani na vánoce. To byl totiž velký hospodářský úspěch Schwarzenbergů, že přesvědčili každého Čecha, že na Štědrý večer musí být kapr. Ale i jindy v pátek že je třeba jíst kapra jako typickou českou rybu. Schwarzenbergům patřily skoro všechny rožmberské rybníky, které stavěl legendární Jakub Krčín z Jelčan.

Rožmberk (od nichž Schwarzenbergové převzali rožmberské dědictví) se chtěl Jakubu Krčínovi odměnit a chtěl mu darovat zámeček Kratochvíli. Jenže velký stavitel rybníků se bál – že by o zámeček mohl přijít. Proto se nechal raději vyplatit a postavil si v Křečovicích kousek od Nalžovic (které pak v roce 1931 získal František Schwarzenberg) tzv. Stateček. A postavil jej ve stylu Kratochvíle. Krychlově. S věžičkami na rozích zdí.

* * *

Oběd byl na Orlíku v půl jedné. Jenže před obědem chodívali chlapi na procházku.

V takzvaném „zámečku“ žil strýc Bedřich, poručník obou chlapců po smrti otce, Karla V. ze Schwarzenbergu. U něho se František stavoval a vždycky si od něho vzal kus chleba. Na Orlík se vozil chleba ze Ždákova (dnes je obec pod vodou). Strýc Bedřich si nechával vozit chleba z Tochovic – a tochovický chleba byl

s kmínem, zatím co ždákovský ne. A tak si František vzal pár krajců a ty pak snědl, než se vrátil na zámek k obědu.

K obědu byla vždycky polévka – v létě hodně zeleninová, bramborová. Pak byla buď zvěřina, drůbež, omáčka s knedlíkem anebo maso s kedlubnami (což František velice nerad) nebo s mrkví, a pak nějaký moučník.

Ze všech jídel má František Schwarzenberg nejradši zajíce na smetaně s knedlíkem a brusinkami. A přiznal se, že ho měl naposledy, když odjížděli v roce 1948 do Ameriky. V Americe zajíce na smetaně neznají, a když pak přišli František a Amálie Schwarzenbergové do rakouského Unzmarktu, zjistil vášnivý lovec, že zajíci ve Štýrsku vyhynuli. Úplně posledního zajíce měl ovšem při zastávce nákladní lodi z Neapole do Philadelphie v roce 1948 v Casablance v restauraci Slavia...

Při této příležitosti František Schwarzenberg lítostivě poznamenal, že na Orlíku bylo sice dost zvěřiny a byla často, ale málo brusinek. A to že mu bylo líto.

Maso na Orlík dodával řezník Jech ze Starého Sedla. Hned vedle řezníka Jecha byl truhlář Teska. Když shořel strop Orlíku, udělal truhlář Teska nový a dodnes průvodci po hradě Orlíku ukazují Teskův sál, nazvaný podle onoho vyřezávaného stropu.

František se naučil jíst téměř všechno – nemusel mít ledvinky, mozeček, zadělávané kedlubny a později kapra. Na rozdíl od bratra Karla, který jedl úplně všechno a moc. Takže na pondělí velikonoční ho pravidelně nalézali v posteli nemocného – po přejedení se takzvaně vyzvracel z podoby. Každým rokem na Hod Boží velikonoční se bratr Karel přejedl sladkostí, které stláskal dohromady se vším možným a s železnou pravidelností to na pondělí velikonoční místo koledy odstonal.

Káva se na Orlíku začala pít až v létech, kdy chlapci dálkově studovali gymnasium.

Na Orlíku bylo 105 místností a všechny byly zařízené. Orlík vyhořel do základu roku 1802. Maršál se tehdy rozhodoval, zda

má znovu postavit Orlick, anebo jestli nemá raději obnovit Zvíkov. (Ten pak obnovil až Karel II.) Maršál se rozhodl pro Orlick a zlí jazykové tvrdí, že se prý tak rozhodl proto, že ze Zvíkova bylo vidět kousíček lesa, který nepatřil Schwarzenbergům. Zatím co z Orlicka široko daleko, nejen kam až oko dohlédlo, bylo jen a jen panství Schwarzenbergů.

Orlick býval dvoupatrový a po obnově se maršál rozhodl přistavět třetí patro, aby bylo dost místa pro pobočníky.

* * *

*Když byli bratři Schwarzenbergové na vojně – Karel i František –, tak se našel, jako všude, nějaký trouba, který kvůli každé pito-
mosti psal poslancům. A taky u posádky, kde sloužili oba Schwarzenbergové a s nimi ještě Jan Thurn Taxis a Jan Dobrženský. Notorický stěžovatel napsal svému poslanci, že dostávají hrozně žrádlo, že se to nedá jíst.*

Když přijel generál Podhajský na inspekci, zavolał si výše jmenované čtyři šlechtické synky a ptal se, jaké je jídlo. A tehdy František, byť nejmladší z těch čtyř, jako jejich mluvčí odpověděl, že to sice není jako u Lipperta, ale že si nemají nač stěžovat.

I to je kus legendy, že na zámcích se jedí jen vybrané lahůdky. Onen stěžovatel byl synáček z typicky zbohatlické rodiny. A tam se jedly skutečně jen vybrané lahůdky i k snídani. Negen že si zbohatlíci stále na něco chtěli hrát, ale taky hrála roli stará rodičovská a dost česká vlastnost, že když oni se v mládí měli špatně, ať se aspoň děti mají líp.

Ti čtyři předvolaní šlechtičtí synkové měli pak ještě další společný osud – tři z nich si vzali sestry Lobkowiczovy. Jan Thurn Taxis z Loučně a Nymburka si vzal starší sestru, František Schwarzenberg Amálii Lobkowiczovou a mladší sestra Leopoldina si vzala Jana Dobrženského z Chotěboře a dosud žijí v Kanadě.

Lidé si vůbec leccos myslí o způsobu života a výchově mladých princů. Na Orlíku platila zásada: „Mladí kluci se musejí naučit poslouchat, aby pak mohli poroučet.“ Žádné rozmazlování, žádné ústupky a žádné „extrabuřty“. Platila zásada zachovávání času – a přesnosti. Večer ve čtvrt na devět vytáhl vychovatel zlaté hodinky, podíval se na ně a řekl: „Hora legalis.“ A šlo se bez odmluvy spát.

Zatímco v měšťanských rodinách si otcové přáli, „aby se děti měly líp než jsme se měli za mlada my“, u šlechty nic takového neplatilo. Naopak. Tvrdá řehole od mlada, protože to patřilo k tradici. A až neuvěřitelná prostota – místo šlehačkového dortu kus chleba. Místo kaviáru domácí sýr. Narodili se sice se zděděnými výhodami, ale na rozdíl od měšťanských synků byli důsledně vychováni k zásadě, že si všechno musejí zasloužit a vysloužit.

Všechno, co je jinak, je ze špatných šestákových románků...

Přátelství s odstupem

Zdá se naprosto samozřejmé, že když se dva lidé spřátelí, pozve jeden druhého k sobě domů. Jaképak by to bylo přátelství, kdyby tak neučinil.

Tato samozřejmost u šlechty samozřejmostí nebyla. Naopak. Bylo zcela samozřejmé, že si šlechtic svého sebelepšího přítele na zámek pozvat nemohl. Nebo když, tak s téměř nepřekonatelnými překážkami.

Těmi nepřekonatelnými překážkami bylo služebnictvo – správce zámku, obsluhující personál u stolu či celý lesní personál. Ať už to byl správce zámku – svého času Klouček, dlouholetý komorník a pak správce zámku Nypl, který přišel do služeb ještě v době Františkovy praprababičky. Anebo starý Kašpar, který vstoupil do schwarzenberských služeb v téže době a byl kočím a zažil pět generací rodiny orlických Schwarzenbergů. A všichni, kteří sloužili pod nimi. Stejně tak lesní personál.

Ti by si byli nevěděli rady, co počít s lidmi, které nepovažovali za vrchnost. Bylo by jim naprosto nepochopitelné, obtížné a nepřekonatelné třeba jen u stolu obsluhovat někoho, koho nepovažovali za součást vrchnosti. Protože vliv těchto lidí byl zvláště u Schwarzenbergů mnohem větší než v jiných kruzích – ten, který nemá dělat, co chce, ale má dělat to, co se od něho očekává. Tito lidé v domě a mezi lesním personálem měli velmi přesnou představu, co se očekává od mladého Schwarzenberga, ať je mu pět let, nebo patnáct, nebo pětadvacet či sedmdesát. A všichni to nevědomky do povědomí člověka vtloukali. Měli zažitý pocit hierarchického uspořádání společnosti. Měli zažité vědomí i o svém chování a jednání. A nebyli by si věděli rady, jak se chovat a jednat s někým, kdo není členem šlechty.

Proto – ne kvůli rodině – nebylo možno si pozvat někoho, koho by sloužící nepřijali. Až pak, když byli chlapci na universitě – to už si personál na leccos zvykl a nebyl tak předpojatý.

Povolání: orlický Schwarzenberg

„Kdysi se mě ptal jeden exulant v Americe, co je vlastně mé hlavní zaměstnání. Co všechno jsem byl a co všechno jsem dělal? Byl jsem státním úředníkem. Nějakou dobu velkostatkářem. Byl jsem aktivní v politice. Mým oborem je státní právo. V době domácího odboje jsem byl přímo z nařízení okupačních úřadů nezaměstnaný podle rubriky „zaměstnání“. Pak jsem byl v diplomatických službách. V Americe jsem učil na universitě – tedy povolání „univerzitní profesor“. Byl jsem činným ve všech možných i nemožných exilových i krajanských organizacích, což sice nebylo povolání, ale zabralo to víc času než leckteré regulérní zaměstnání.

Odpověděl jsem tehdy, že mým hlavním zaměstnáním bylo a je být ORLICKÝM SCHWARZENBERGEM.

Byl to rodák z našeho kraje, tak mi rozuměl.

Inu – co vlastně znamená ORLÍK. Ano, mladý orel. Taky se tak říkalo Napoleonovu synu. Hlavně však je to jméno hradu na vysoké skále nad Vltavou (dnes přímo nad hladinou Vltavy – od té doby, kdy byla postavena Orlická přehrada). Hrad nad Vltavou v moři lesů.

Pro nás však to slovo znamenalo vždycky mnohem víc. Vyjadřovalo celý soubor představ, ústící ve velmi vyhraněný postoj na různých úrovních – náboženských, státně politických a národních.

Pro nás znamenalo být orlickým Schwarzenbergem: věrnost katolické církvi, obhajobu české státnosti, nedělitelnost a celistvost zemí koruny svatováclavské a češství. K tomu ovšem patřil živý zájem o věci veřejné a ochota se zapojit do práce a přiložit ruku k dílu.“

Jakým jazykem u nás mluvila šlechta

Je jasné, že před Bílou horou mluvila česky. Ale potom? Všelijak. V sedmnáctém stoletím vládli Habsburkové ještě ve Španělsku a oba dvory udržovaly čilé styky. I jiných styků bylo mnoho. Vzpomeňme na matku Polyxény z Lobkowicz, starou Pernštejnku, rodem ze Španěl. Tak se ve dvorské společnosti rozšířila španělština, kterou pak vystřídala italština. V italštině se skládaly opery – u dvora velmi oblíbené. Koneckonců Habsburkové vládli také v Toskáně, Lombardii a Benátsku.

Pak začala vznikat „Evropa francouzská“, ke které patřila západní a střední Evropa. Ale také Rusko, jak o tom konečně podává svědectví Tolstoj ve Vojně a míru. Nezapomeňme, jak dlouho ještě žilo Nizozemí pod Vídní, a tam se mluvilo také francouzsky. U dvora.

Franština byla prostě „lingua franca“ celé civilizované Evropy, jazykem všech mezinárodních smluv a dorozumívacím prostředkem všech, kteří nechtěli vypadat jako nevzdělanci. Dokonce i Angličané mluvili francouzsky – byť špatně.

To vydrželo dlouho a v některých rodinách až dodnes. Dopisy Františkovy prababičky Clam-Gallasové, rozené Dietrichsteinové, jsou všechny psány jen a jen francouzsky.

Až v 19. století začala v rakouském soustátí převládat němčina a trochu vnikala také angličtina. Lingua franca začala být němčina a i členové panujícího rodu se zčásti naučili slušně mluvit německy (!). Dosud mluvili tou hroznou vídeňskou hatmatilkou.

Pak došlo k sčítání lidu – za Rakouska i za republiky. A tu se vyskytla ošemetná otázka mateřštiny. Jak si to vykládat? Jako jazyk, jímž mluvili se svou matkou anebo jazyk národa, k němuž se hlásili? Až za Hitlera se otázka jazyka stala vyznáním – česká šlechta mluvila důsledně česky.

U Schwarzenbergů se mluvilo česky – čeština byla mateřštinou a Schwarzenbergové i po 40 letech exilu mluví česky.

Malý princ průvodcem po Orlíku

Když jako malí kluci bydleli v prvním poschodí v pokoji, kam nikdy nešlo slunce, chodíval rád do arkýře nad skalou a díval se do kraje. Bývalo tam vidět a slyšet rorýse. Pískali. A František si s nimi povídal.

Anebo proběhl rohovým pokojem se salonkem na velkou terasu. Byly tam květiny a František měl malou konvičku a chodil si do kohoutku pro vodu, až květiny plavaly.

A když přišly podzimní mlhy a zamlžilo se celé údolí, bývalo smutno. To se děsně těšil na každou návštěvu. Chtěl by návštěvě všechno ukázat. Všechno. Houpacího koně, kterého miloval. Toho daroval dědečkovi generál Gyulai. Měl za manželku jednu ze sester Wratislawových. Anebo malého vycpaného slona na kolečkách, jenž, když se mu zatáhlo za ocásek, udělal „buééé“.

Chtěl by... jenže nesměl. To se neslušelo. To nepatřilo k povinností a právům malého prince...

Odmlčel se, zasníl... a najednou měl docela chlapecký výraz. Najednou to nebyl profesor dr. František Schwarzenberg, ale byl tu malý princ. Byl tu pětiletý František. A to, co nemohl tenkrát před sedmdesáti léty, udělal teď. S fenomenální pamětí a darem vypravěče bájí a pověstí. Provedl nás Orlíkem... Orlíkem před sedmdesáti léty.

„Do hradu se vstupovalo přes most přes hluboký příkop. Ovšem ne naplněný vodou, poněvadž to všechno bylo vysoko nad Vltavou... Tehdy. Ale byl to příkop. Pak vstupní brána a vlevo od vstupní brány... to byl skoro tunel, který byl vedle živé skály. Bylo tam přítmí a vždycky děsný průvan. Táhlo tam. Když se vešlo, tak vlevo byl kamrlík – přímo pod hlavní věží. A tam stále celé dny dřímal vrátný Skopový. Měl hlídat, aby tam nepřišel někdo, kdo neměl vstup do zámku. Ale to se mu někdy nepodařilo, takže tam semtam někdo vlezl. Zatímco on podřimoval. Měl tam stát halapartnu, ale v mé době už nikdy nestrážil s halapartnou.

Od vstupního tunelu doleva šly hlavní schody. To hlavní schodiště bylo tak trošku ponuré. My jsme ho nepoužívali. Chodívali jsme až druhým schodištěm za nádvořím. Na druhé straně nádvoří. To byly schody kamenné – až do třetího poschodí. Točité. A když jednou ve třetím poschodí v zimě zamrzl vodovod a prasklo to, tak potom bylo celé schodiště od shora dolů jedno jediné náledí.

Hlavní schodiště bylo ponuré, protože tam visely samé staré zbraně. A aby to vypadalo ještě ponuřeji, tak tam pak visel vyčpaný orel. Toho pamatuji ještě živého. Byl to moc starý orel. Kdysi ho přivezl prastrýc Bedřich odkudsi ze Sedmihrad před mnoha a mnoha léty, kde měl nějaké honitby. Pak žil v kleci na Zvíkově a byl atrakcí turistů. A když zemřel, dali ho vycpat a visel na hlavním schodišti.

Ale – jak říkám – tam jsme nechodili. To se zas používalo, jen když byly návštěvy, hony a tak dále.

Ve dvoře samotném vpravo byly dvě klece. Voliéry. V jedné za mého mládí ještě žil havran, o kterém jsem už vyprávěl, a v té

druhé jsme jednu dobu měli mladou lišku, pak tam měl bratr morčata.

Ze dvora byl vchod do archivu a schody dolů do sklepa, kam v zimě ledaři vozili led. Led nasekali na Prádelském rybníku a strkali ho do sklepa, kde vydržel až do příští zimy.

Na druhé straně nádvoří byly ony točité schody, které jsme používali my, a byla tam kuchyně. Kam já ovšem chodil rád. Ne že bych tam zobal. Totiž... to ještě patří k té celkové výchově. Nikdy nebylo ani pomyšlení něco jíst nebo pít mezi stanovenou dobou. Dneska obyčejně si děti chodí do ledničky a vezmou si, nač mají chuť. To u nás neexistovalo. Byla snídaně, přesnídávka, oběd, svačina, večeře. Že by si někdo z nás mezi tím řekl, že má chuť na to či ono – to nikoho opravdu nenapadlo. Taky cukroví nebylo nikdy – jen o Vánocích, Velikonocích a narozeninách. Já tam chodil rád proto, že tam byl vladařem starý kuchař Möller a on se uměl krásně zlobit.

Pak tam dole byly ještě všelijaké místnosti, kde bydleli podomci a kuchyňský personál. Bratr tam nikdy nebyl. Neznal to. Já to prolezl všechno a znal jsem každého. On někde mezitím seděl a četl či bádal.

Pak tam byla ponurá díra, kde jeden prostáček řezal dříví, které vozili z lesů na fůrách do zámku a přiřezával je do různých kamen a nanosil to do prvního, druhého, třetího poschodí, kde se topilo.

To byl jeden z těch případů typické patriarchální sociální péče. To byl človíček, na kterém Pán Bůh moc šetřil. Sotva uměl mluvit a nevím, kde by jinak skončil.

Nakonec tam byla kaple. Vchod do kaple. Tam jsem poprvé přistoupil k stolu Páně, poprvé jsem se vyzpovídal a tam jsme se všichni, my i naši předkové, modlívali. K té kapli jsem měl krásný poměr.

Vedle ze dvora byl vstup do tzv. lovecké síně. Tam jsme přicházeli málokdy. Bylo tam zatuchlo. Byla to lovecká síň a vedle ještě malá knihovna. Zapáchalo to, protože tam byla vycpaná

zvířata. V malé knihovně visela hlava losa, kterého střelil otec v ruském Polsku ještě před válkou a ještě tam byl medvídek. Kdežto zase v lovecké síni byl vycpaný rys, kterého střelil praprastrýc Edmund u svého bratra – mého prapraděda Karla, který tehdy byl guvernérem Sedmihrad. (Dodnes je tam škola, která nese jméno Schwarzenberg.) To všechno smrdělo práškem proti molům a já tam chodil nerad. Visely tam přenádherné trofeje z doby – jak říkám –, kdy můj prapraděd byl v Sedmihradech. Úžasné parohy. Takové neměl ani arcivévoda František Ferdinand na Konopišti.

O vánocích byla v lovecké síni nadílka pro školní děti ze Starého Sedla a pro všechny hraběnky – totiž ty babky, které hrabaly písek na všech cestách a cestičkách v parku. My jsme lepili dlouhatánské papírové řetězy z lesklého barevného papíru a těmi jsme ozdobili vánoční strom, který sahal až ke stropu – byl hezkých pár metrů vysoký. Po nadílce si děti řetězy sebraly a byla jimi značena cesta jak v pohádce O perníkové chaloupce až do vsi.

Jinak se sál nepoužíval. Až pak, když byl můj bratr zletilý a převzal správu statků, tak se tam sešlo všechno úřednictvo a on je jako nový kníže pán oslovil.

Pojďme nyní do prvního poschodí. Nejprve byl opět vstup do kaple – oratoř byla ve výši prvního poschodí. Tudy jsme chodili v neděli na mše. Z oratoře se dalo projít tunelem do našeho dětského pokoje. V něm dřív bydlela prababička jako vdova a nechala si ten tunel udělat. Já míval dětský pokoj rád taky pro ten tunel. Když bývaly za adventu roráty a pan řídící ze Starého Sedla hrál na harmonium, ležel jsem v posteli a poslouchal. Slyším to jako dnes... „Roste nebesa zhůry“.

Stejně tak jako později, když jsme bydleli na severovýchodní straně nad řekou. Vedle mého pokoje bydlel Pater Suda. Když my už měli spát, hrával Pater Suda na harmonium. Hrával vždy totéž – „Cosi fan tutte“ –, ale já ho poslouchával děsně rád. Taky když si mlel kávu. On si dělal kávu sám – černou kávu, o které tvrdil,

že musí být černá jako hřích a horká jako láska. Měl jsem vždycky pokušení se ho zeptat, jak o těchhle dvou věcech dobře věděl.

Tedy ten původní dětský pokoj jsem měl moc rád. Měl jsem nad postelí viset Sixtinskou Madonu a zase v rohu byla soška Pražského Jezulátka. Tunel neboli průchod do oratoře v kapli nebyl jediný. Těch tunelů bylo v zámku víc. Jednalo se o venkovské zdi dřívějších budov, které tam stály, než to všechno bylo sjednoceno v jediný zámek.

Nejraději jsem měl ten arkýř, do něhož se mohlo vejít tlustou zdí a dívat se nad skalou na celé údolí Vltavy.

V prvním poschodí byly parádní pokoje, kterým se říkalo „pohostinky“ nebo také „pokoje thunovské“. Tam bydlíval švagr mého dědečka František Thun, místodržitel v Čechách. Za mých časů tam v zimě bydlíval další švagr mého děda, hrabě František Silva-Tarouca z Čech na Moravě. Bydlel tam se svojí manželkou, rozenou Schwarzenbergovou. V létě bývali v Tochovicích u prastrýce Bedřicha. Od něho jsem se naučil něco z malířiny, protože překrásně maloval akvarely a já na něho koukal, jak se to dělá. Kromě toho byl pamětníkem úžasných věcí. Například mi vyprávěl o Josefu Mánesovi. Mánes jezdíval do Čech na Moravě a maloval příslušníky rodiny Silva-Tarouca. Mánesa si vážili, takže při obědě byl obsluhován dřív než děti, a děti na něho žárlily.

Pak byly v prvním poschodí menší pokoje, kde jsme taky bydlívali ještě s vychovatelem. Já měl ty pokoje rád, měly však tu nevýhodu, že tam nikdy nešlo slunce. Tyto pokoje sahaly až k rohovému pokoji, jakémusi salónku, už s oknem na terasu, a tam jsme lezli. To bylo naše rejdiště. Tam jsme nemohli nikam spadnout.

Vedle pak byla jídelnička, kde jsme jídali, když jsme byli sami. V salonku i v jídelničce byly obrazy z italských válek, jako „Vzdání se Vicenzy“ nebo ataka mého praděda proti italským kyrysníkům – tam mu jeden voják zachránil život, protože v poslední chvíli odvrátil už mířící kopí. Pak tam byly obrazy, kde byl můj prapraděd Schwarzenberg jako velící generál spolu s mým